

Айсбергът на заетостта

Заетостта при българи, турци и роми през септември 2010 г.

Втората вълна от изследването, занимаващо се с ефектите от кризата върху домакинствата, не показва значими разлики в декларираната заетост при българите и турците. Сериозни разлики се наблюдават обаче в секторната заетост при ромите. Като цяло данните за заетостта при трите основни етнически групи наподобяват три айсберга, всеки от които крие опасности в средносрочен и дългосрочен план.

Алексей Пампоров

През септември 2010 г. социологическият екип на Институт "Отворено общество" – София проведе втора вълна на панелно представително изследване за последиците от световната финансова криза върху икономическото състояние на българските домакинства. Изследването покрива период, в който обичайно се наблюдава висока сезонна заетост. Въпреки това резултатите не показаха значими разлики в декларираната заетост при българите и турците спрямо [първата вълна](#) (февруари 2010 г.) Напротив, заетостта при българите спада от 67,1% на 66,1%, а при турците от 49,1% на 48,8%. Казано с други думи, вместо очаквания сезонен ръст на заетостта, при българите и турците се наблюдава стагнация на пазара на труда. Увеличение на заетостта се наблюдава при лицата, които са декларирали ромска идентичност: от 28,6% през февруари до 33,3% през септември. Въпреки това нивото на ромската заетост е все още значително под наблюдаваните 50,8% през 2007 г. в предходно изследване на ИОО и Световна банка.

При българите не се наблюдават значими промени и когато се разгледа заетостта по сектори. С малко се е увеличила заетостта в сектора търговия, за сметка на заетостта в строителството и селското стопанство. По сходен начин стои въпросът със секторната заетост и при турската общност. Наблюдава се минимален спад на заетостта в селското стопанство за сметка на минимален ръст на заетостта в здравеопазването. И в двата случая разликите са много по-малки от статистическата грешка на изследването и коментарите биха били по-скоро спекулативни

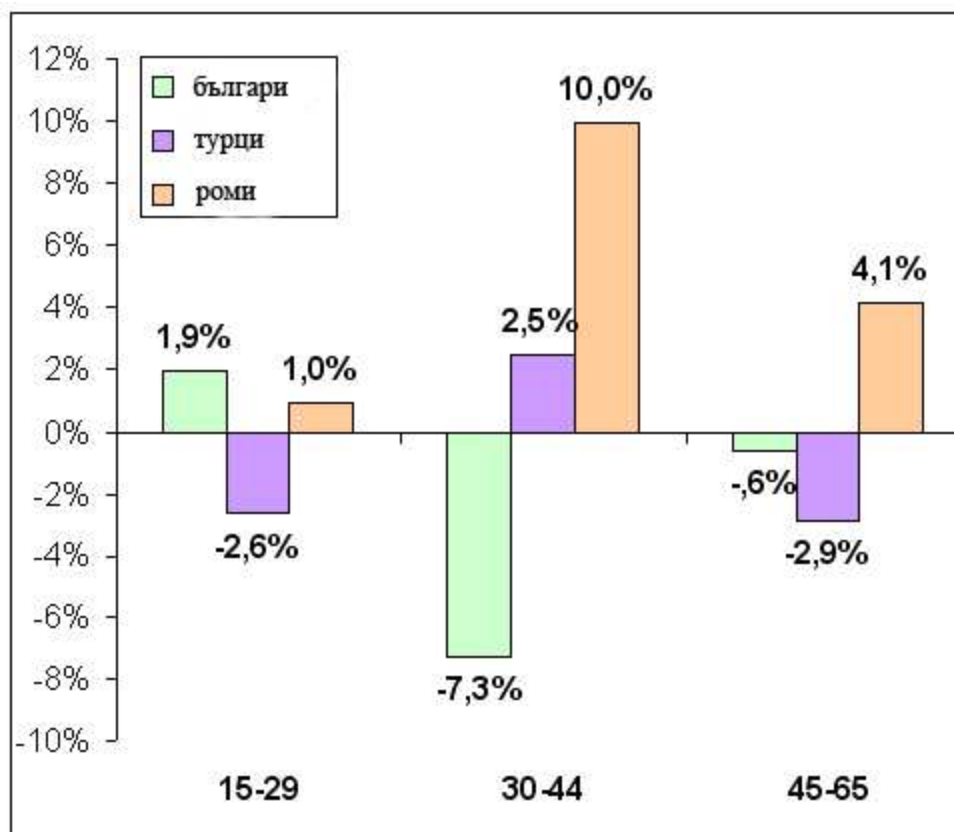
Значими разлики обаче се наблюдават в секторната заетост при ромите. Доколкото панелното изследване се основава на извадка от едни и същи домакинства, може да се счита за тревожен фактът, че ромската заетост в публичната администрация и образованието намалява драстично. Казано иначе, кризисните мерки и актуализацията на бюджета в средата на годината значимо са засегнали ромите в тези два сектора. Значимо е спаднала ромската заетост и в сектора на търговията. Напълно според очакванията за сезонната промяна обаче, значително се е

повишила заетостта в сектора селско и горско стопанство и от 10% през февруари, през септември той вече е 20,5%. С малко се повишава заетостта в сектора на здравеопазването. Разликата не е значима спрямо февруари 2010, но е значима спрямо ромската заетост в този сектор през юли 2007 г., когато е била едва 1,8%.

	българи		турци		роми	
	февруари	септември	февруари	септември	февруари	септември
Публична администрация	7,1%	7,1%	2,7%	2,7%	2,2%	,0%
Здравеопазване	7,6%	7,8%	5,9%	8,4%	3,3%	5,5%
Образование	8,6%	8,5%	2,3%	3,6%	3,3%	,0%
Селско и горско стопанство	5,2%	4,8%	28,2%	25,3%	10%	20,5%
Строителство	8,1%	7,7%	15%	16,4%	20%	17,8%
Търговия	12%	13,5%	7,3%	6,7%	11,1%	4,1%
Финанси	3,1%	3,2%	0,5%	,4%	,0%	,0%

Таблица 1. Заетост в избрани сектори по етническа принадлежност в България (февруари-септември 2010)

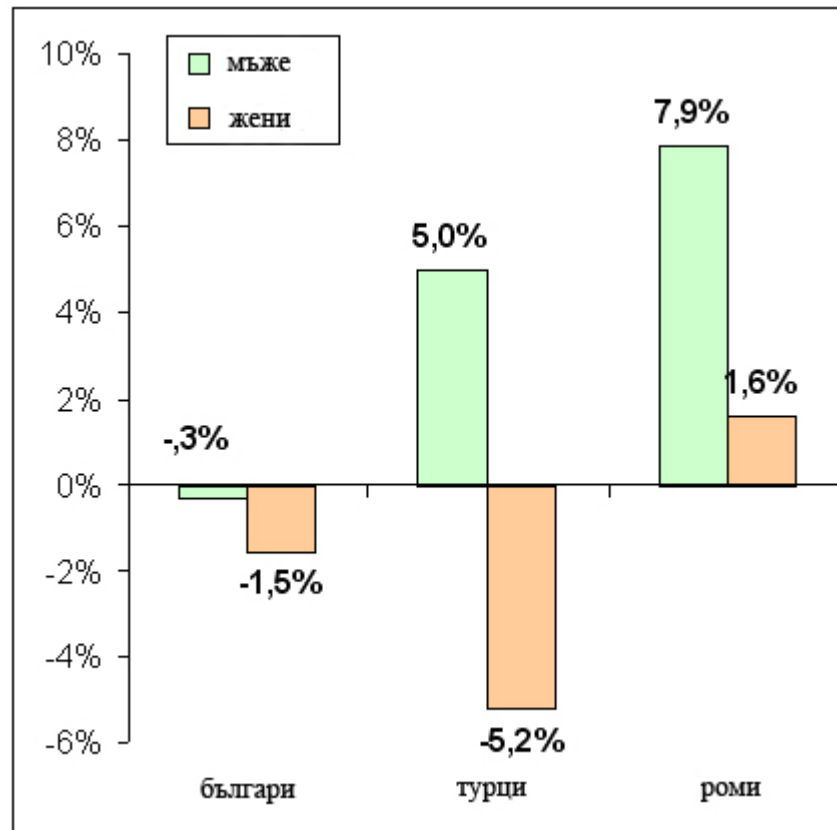
Привидната липса на промяна в заетостта при българите обаче се оказва мит, ако бъде разгледана заетостта по възрастови групи (фиг. 1). Средната възрастова група, която е и най-трудова активна, е най-сериозно засегната от кризисната ситуация през летния сезон. От 89,9% през февруари, делът на заетите българи на възраст 30-44 г. спада до 82,6% през септември. На другия полюс в тази възрастова група са ромите, при които заетостта се увеличава с 10% и от 37,1% през февруари, през септември е 47,1%. Макар и не толкова значимо, увеличение на заетостта при ромите се наблюдава във всички възрастови групи. Заетостта на младите роми (22%) и младите турци (28,5%) обаче все още е значително по-ниска от заетостта на младите българи (45%).

Графика 1. Промяна в заетостта февруари-септември по възрастови групи и етническа принадлежност, 2010 г.

Когато се разглеждат разликите в заетостта в зависимост от пола на изследваните лица, най-значима е промяната в заетостта при турците. Докато при мъжете заетостта се увеличава с 5% до 60,9%, то при жените спада с 5,2% до 36,6%. При ромите заетостта се повишава и при двата пола, но при мъжете повишението е значително по-добре изразено и с 7,9% се покачва до 43,3%. Въпреки лекото покачване, заетостта при ромските жени остава много ниска и през септември 2010 е 23,6%. Спадът при българите и при двата пола няма статистическа значимост, но въпреки това трябва да се отбележи, че при жените е по-висок, отколкото при мъжете. Така заетостта при мъжете, които са се самоопределили като българи при втората вълна на изследването е 70,6%, а при жените е 62%. В това отношение трябва да се отбележи, че когато се съпоставят данните за заетостта по пол с данните за заетостта по възрастови групи, спадът на заетостта във средната възрастова група при българите може да намери обяснение отвъд икономическата криза. След 1989 г. се наблюдава отлагане на първите раждания в България и средната възраст на майките при раждане на първо дете се е повишила с почти 5 г. Разбира се, отлагането на ражданията има своеобразна психологическа граница и очевидно в момента тя е в интервала 30-44 г. Именно в тази възрастова група 25,2% от жените, които се самоопределят като българки, са в отпуск по майчинство. За сравнение, делът на българките в майчинство в

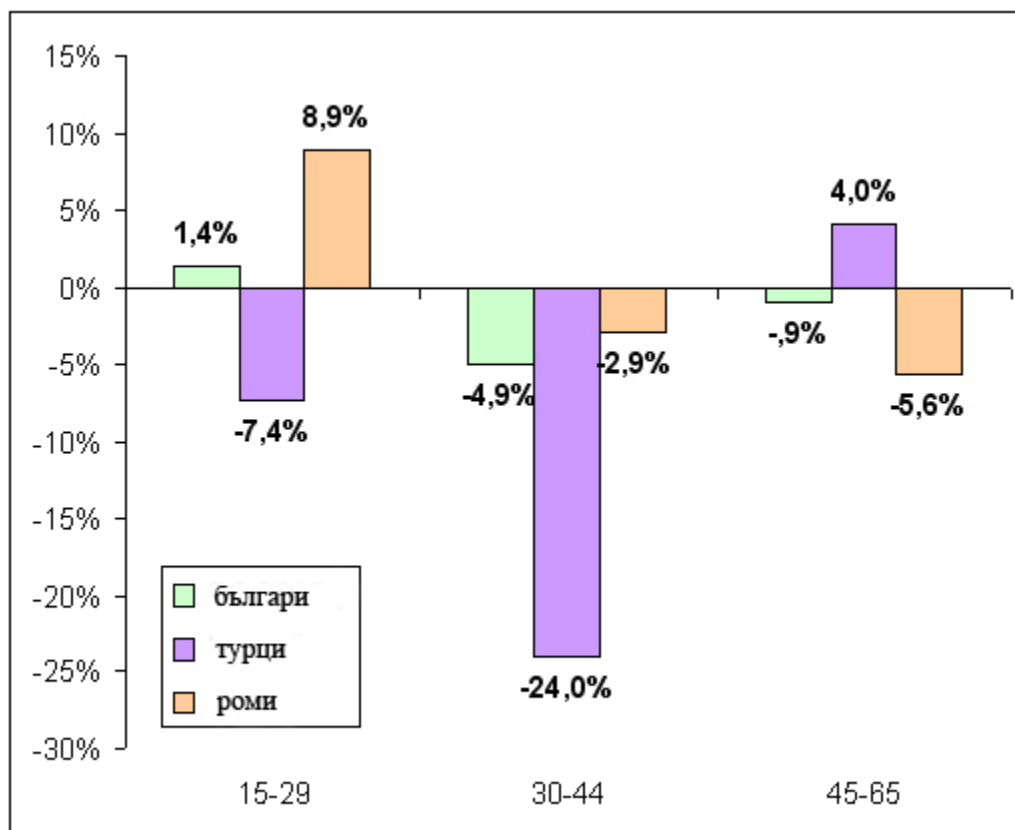
най-младата възрастова група е 9,9%, а в горната възрастова група е 0,5%. Относителният дял на турчините в майчинство е 9,7% при 15-29 годишните и 13% при 30-44 годишните, а при ромските жени е съответно 7,7% и 5,9%.

Графика 2. Промяна в заетостта февруари-септември по пол групи и етническа принадлежност, 2010 г.

Делът на активно търсещите работа при българите (20,6%) и ромите (40,3%) остава относително непроменен през септември спрямо делът на търсещите работа през февруари (съответно 20,7% и 39,1%). В дела на турците, които активно търсят работа обаче се наблюдава ясно изразен спад от 33,7% през февруари до 27,6% през септември. Този спад е изключително значим при турците в средната възрастова група и от 58,3% спада до 34,3%. Значително спада търсенето на работа и в най-младата възрастова група от 36,1% до 28,7%. В това отношение при ромите се наблюдава положителна промяна през периода и делът на търсещите работа млади роми се повишава от 29,2% до 38,1%. В сравнение с ромите и турците, делът на българите на възраст 15-29 г., които са търсили работа през последните 4 седмици се запазва значително по-нисък - 15,2%. Това обаче в никакъв случай не е тревожен феномен, доколкото 78,1% от лицата на възраст 15-29 г., които не работят, все още са ученици или студенти. Увеличеният дял на търсещите работа млади роми обаче не бива да е успокоение, защото в същия момент делът на

учениците и студентите с такава етноидентификация спада с 5,2% до 16,2%. Изключително важен фактор в случая е по-ранната възраст на създаване на семейство при ромите и съответните полово специфични роли. Много показателен в това отношение е дялът на домакините в най-младата възрастова група – 23,1% или приблизително половината от жените. За сравнение, дялът на домакините в същата възрастова група при турците е 6,5%, а при българите е едва 1%. Много тревожен обаче е един друг феномен – 23,1% от младите роми не търсят работа, защото не вярват, че имат шанс да намерят такава, а 10,3% не искат да работят.

Графика 3. Промяна в търсилите работа през последните 4 седмици по възраст и етническа принадлежност, 2010 г

Представените по-горе данни позволяват заетостта при трите основни етнически групи да се оприличи на айсберг. Или по-скоро три айсберга.

При българите привидно няма промяна в нивата на заетост. Заради дълго отлаганата раждаемост обаче в момента се формира огромна група жени, излезли или излизаци в майчинство, което от една страна значително може да застраши бюджета на социалните плащания и трудовите обезщетения, от друга страна може да доведе до спад на производителността на труда, доколкото това са жени в най-трудова активната възраст.

При турците зад привидната липса на промяна е скрита увеличаваща се джендърфикация на заетостта, при която най-младите и най-старите жени остават в къщи. Това крие изключително много предизвикателства пред политиките за равнопоставеност на половете, доколкото за тази общност е характерна и неплатената заетост в семейния бизнес – средно 11,7% от заетите турци са неплатени семейни работници, т.е. зависими са от решенията на своите бащи или съпрузи. Именно тази зависимост от семейните връзки е и възможно обяснение защо не се търси активно работа от безработните в активна възраст през иначе активния летен сезон.

При ромите увеличението на заетостта може да се окаже най-опасният от трите айсберга. Драматично намаленият дял на ромите в секторите на образованието и публичната администрация (които осигуряват целогодишна заетост), за сметка на увеличената заетост в селското и горското стопанство (който осигурява най-вече сезонна заетост) поставят на дневен ред въпроса за необходимостта от въвеждане на квоти в някои сектори, с цел интеграция на малцинствата. Въпросът за квотите обаче поставя сериозния въпрос за образованието и квалификацията. Тъжната истина е, че с едва 16% дял на учениците и с 23% дял на домакините в най-младата възрастова група общността няма да има капацитет да запълни евентуалните места (освен ако не се раздават бройки на килограм неквалифициран труд). Ако не се вземат по-ясни и по-строги мерки по отношение на задължителното образование и за прекратяване практиката на ранните бракове, делът на младите роми, които не вярват, че могат да намерят работа ще расте – защото никой няма да ги иска на работа по обективни причини. Още по-страшно, с него ще расте и делът на онези, които никога не са работили и не искат да работят, а това вече би могло да застраши бюджета на държавата и функционирането на цялото общество.